

Campsentelles, 13
2010

CENTRE D'ESTUDIS SANTFOSTENCS
AMICS DE CABANYES

*Apunts sobre
la Història de
la casa i de
la hisenda de
can Sunyer,
de Jaume
Sindreu*

FERRAN PÉREZ GÓMEZ

Fa un any va arribar a les meves mans un exemplar de la *Història de la casa i de la hisenda de can Sunyer*, del martorellenc Jaume Sindreu, de la qual he hagut de fer una traducció al castellà. Aquesta feina ha estat molt interessant pel que suposa de repte a l'hora de transvasar al castellà una narració escrita en un català riquíssim, com no podia ser d'una altra manera tenint en compte les circumstàncies que van envoltar aquest lletraferit de Martorelles: Sindreu, malgrat tenir uns certs estudis (després d'anar a escola al seu poble va estar tres anys més als Maristes de Montcada) va treballar gairebé sempre de pagès, la qual cosa va afavorir que el seu català fos molt genuí i popular.

Com ja vàrem comentar en un article dedicat a la seva persona¹, Jaume Sindreu tenia una peculiar manera de fer història, ja que en els seus escrits barreja realitat i ficció, això és, documents i fets reals són amanits amb diàlegs i anècdotes inventats per la seva gran imaginació.

1.- Xavier Pérez Gómez, "En Jaume Sindreu, de Martorelles". *Campsentelles* 9, pàg. 75-77, 2006.

*La casa pairal de can Sunyer, a Martorelles, té els seus orígens en l'Edat Mitjana i comptava amb una capella dedicada a sant Martí, actualment desapareguda.
(Foto: Ferran Pérez)*

En certa manera, podem dir que Sindreu escrivia una mena de novel·la històrica en què elevava a categoria de llegenda esdeveniments històrics als quals donava vida. I així ho anunciava titulant la seva obra cabdal amb el qualificatiu de “llegendària”: *Martorelles, històrica i llegendària*.

Totes aquestes característiques es troben sense cap mena de dubte en aquesta història de can Sunyer, una de les cases pairals més importants del poble veí. Es tracta d'un relat interessant per diferents aspectes: l'històric, el literari i el lingüístic.

La capella de Sant Martí

Quant als fets històrics, en la primera part del llibre hem de destacar, en primer lloc, la informació que se'ns ofereix sobre la capella de Sant Martí que estava erigida dins el mas Sunyer. Va ser beneïda, segons

explica Sindreu² basant-se en l'acta de consagració, l'any 1105, el mateix dia que es va consagrar l'església de Santa Maria. I se li va assignar també una sagrera a la qual pertanyien els masos Sunyer, Arquer, Bonanat (més tard Subirà), Camp i Forn. O sigui que en l'Edat Mitjana a Martorelles hi havia dues sagreres, la de Sant Martí, que territorialment es correspondria amb el que després s'anomenà Martorelles de Baix, i la de Santa Maria, on s'incloïen els masos Company, Maresme, Aranyó, Gasull, Valentí i Cirera.

La segona referència més antiga d'aquesta capella està datada l'any 1366, quan l'amo de can Sunyer era Guillem Sunyer, que l'esmentava en la relació de béns pertanyents a la seva propietat. D'aquest Guillem en parlarem més endavant en referir-nos a un curiós fet que va viure d'infant i que va ser transmès oralment de pares a fills fins arribar al segle XX.

Una altra dada interessant sobre aquesta capella dedicada a un dels sants més populars de la Catalunya medieval, és que l'any 1559 un pintor italià resident a Barcelona va pintar-hi un retaule de sant Martí de Tours; aquest artista també va fer-ne un altre dedicat a sant Sebastià a l'església parroquial. El pintor es deia Pietro Paolo de Montalbergo i va ser força conegut en la Barcelona de la segona meitat del segle XVI, ja que les seves activitats estan documentades a Catalunya entre 1548 i 1588, quan morí al seu domicili i taller de la barcelonina plaça de la Trinitat³. Era natural de la localitat piemontesa de Forneglio. Tot seguit reproduïm el rebut que Montalbergo va signar certificant que havia cobrat pels dos retaules que havia pintat a Martorelles:

“Ego, Pietro Paulo Mudalbergo, pintore, atorgo aver rebutto de vós, Toni Donyó, catorze dineri per lo mio treballo di pintare il retaulo de sancti Sebastianni martir, in la iglesie de dita parrochie.

2.- Per aclarir aquest dubte caldria consultar l'acta de consagració de l'església de Santa Maria. A primera vista, aquesta coincidència sembla una mica estranya.

3.- Joaquim Garriga Riera, “Pietro Paolo de Montalbergo, pintor italià, ciutadà de Barcelona” dins *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1998-1999.

E ansi-mesmo per altro retaulo de sancti Martino, pintato in interiore di capella de casa Sunyer.

Per aso, me feito il presenti albarani de mia mano, mes supra dint, que so pagatto e contento.

A 22 aprili, anno nativitate Dómine di 1559.

Pietro Paulo Mudalbergo; pintore a l'Italia.”

Consta que el 1681 aquest retaule ja estava força deteriorat i que el 1750 va ser traslladat, juntament amb una imatge de sant Martí que també hi havia a la capella, a l'església parroquial de Santa Maria per tal d'evitar que es fessin malbé del tot, ja que la capella es trobava en estat d'abandonament.

Se sap gràcies a un document on hi consten totes les despeses, que l'any 1617 Salvador Sunyer va canviar la teulada de la capella de Sant Martí, el mateix any que es va casar amb la vídua Eulàlia Matons. Salvador s'havia quedat vidu de Elisabet Sunyera. La darrera notícia curiosa sobre la capella que ens ocupa és que cap al 1920, quan ja feia temps que havia estat tancada al culte, va ser l'aixopluc de dos rodamons anomenats Marc i Tomasa. L'amo de can Sunyer els va permetre fer-hi estada durant una temporada.

També és interessant consignar que segles enrere es feia una processó el dilluns de Pasqua Florida que sortia de la parròquia de Martorelles de Dalt i, tot passant per la capella de Sant Martí de can Sunyer, Sant Fost, Sant Cebrià de Cabanyes i Sant Pere de Reixac, es dirigia al turó de Montcada, on es venerava Santa Engràcia, patrona d'aquesta localitat veïna. Una altra processó era la de les Lletanies, la més llarga perquè durava tres hores. Tenia lloc només un cop l'any: sortia del temple parroquial fins arribar al Pedró; del Pedró, pel camí de la drecera del bosc dels Villars, arribava fins a la capella de Sant Martí, de la barriada de la Sagrera de Baix. Aleshores l'amo de can Sunyer repartia entre la gent pobra un paner de pa, que prèviament havia estat beneït pel rector.

Vista del turó de la Ribalta, a la dreta del qual hi ha la Parellada, ocupada avui dia per l'avinguda Catalunya i els habitatges que l'envolten. Aquesta parellada pertanyia al camp d'en Sentelles. (Foto: Ferran Pérez)

L'origen del mot **Campsentelles**

En una de les pàgines de la història de can Sunyer, Jaume Sindreu s'entreté a explicar el significat de la paraula “parellada” que apareix en una declaració jurada que Antoni Alemany àlies Sunyer va fer de les seves pertinences l'any 1460. Concretament s'hi deia que:

“Item, una altra pessa de terra, contenint en si, dotze jornals de llaurada de bous, en lo lloc nomenat La Sorbera, del terme de Sant Fost. Cedida també per lo convent de Montalegre i adquirida per llei de compra. Que afronta a sol ixent amb la pareiada del camp d'en Sentelles, del sosdit terme de Sant Fost.”

Tot seguit Sindreu explica, com hem dit, què vol dir la paraula *parellada* i qui podria ser el tal Sentelles de Sant Fost. Les seves valoracions són prou interessants per reproduir-les íntegrament:

“La paraula parellada o pareiada deriva de parell. I es referia a la superfície de terra camp⁴ que podia llaurar un parell de bous en tota una jornada. La parellada del camp d'en Sentelles la formava tota

4.- Terra sense arbres destinada al conreu de cereals.

la galtada i la vessant que hi ha entre el que se'n diu “els pins de la Ribalta o turó de can Ribalta”, fins arribar a baix de la riera, el que actualment forma l'avinguda de Catalunya i tota la urbanització que la circumda.

Dir la parellada del camp d'en Sentelles equival a dir la llaurada del camp d'en Sentelles. Això sembla també que vol dir que en Sentelles de Sant Fost podia i devia ésser un home molt principal i molt important dintre de la parròquia, tant ell com el seu camp. I no tindria res d'estranyar que, degut a aquesta circumstància, el seu nom i el seu camp fossin afegits a la nomenclatura oficial i quedessin registrats i adherits al vocable primitiu de Sant Fost, com una unitat ja inseparable. És una hipòtesi que no ens atreviríem a dir que sigui certa però que no defugim que no en sigui, tenint en compte que parlem de l'any 1460, a més de cinc-cents anys de distància.”

En Sindreu la va encertar de ple. La seva hipòtesi era correcta. Cal dir que els coneixements toponímics que l'escriptor de Martorelles tenia de l'encontrada eren molt precisos, fet ben natural si tenint en compte que era pagès, tal com ho havien estat el seu pare i el seu avi. I per als pagesos saber els noms dels llocs que els envoltaven era de vital importància.

La història de l'encontre de Guillem Sunyer amb un llop rabiós

La família Sunyer, que en els últims temps han passat a portar el cognom Albiñana, ha conservat en la seva memòria una curiositat fet que va viure un dels hereus de la casa en la seva infantesa i que Sindreu va recollir en el seu escrit: es tracta de l'encontre entre Guillem Sunyer i un llop rabiós. El fet no tindria tanta importància si no fos perquè el relat dels fets s'ha transmès de generació en generació des de principis del segle XIV, aproximadament, fins a mitjans del segle XX, que és quan Jaume Sindreu deuria escoltar per primer cop aquesta història familiar, si no és que ja la va conèixer abans, tenint en compte l'amistat que l'unia amb en Josep Albiñana. I la seva vídua ens ha confirmat que la història del llop la va rebre el seu marit dels seus avantpassats.

Llop emportant-se un xai segons un gravat del Costumari català de Joan Amades. Guillem, l'hereu de can Sunyer, allà pel segle XIV, sembla que va tenir un encontre amb un llop rabiós que va atacar les eugues i els poltres de la casa quan pasturaven.

Seguint el relat de Jaume Sindreu, en Guillem Sunyer era aleshores un nen de tretze anys a qui, un dia de primavera, el seu pare va enviar a pasturar les tres eugues de la casa amb els seus pollins, a tocar de la riera. Al cap d'una estona de ser-hi es va sentir un udol esgarrifós que no va poder reconèixer. En Guillem, que s'havia estirat a fer una becaïna, es va llevar tot seguit i va veure que les eugues i els poltres estaven escoltant amb les orelles dretes i, una altra vegada, se sentí un esgarip planyívol que s'anava acostant cap a ells. Llavors va veure que era un llop que, per l'aspecte que duia, semblava tenir la ràbia, ja que arrossegava les potes del darrere, portava les orelles jupes, la cua gairebé tocant a terra i, el símptoma més clar, treia escuma per la boca.

El llop, en aquell estat, no s'espantava per res i va avançar cap a les eugues, mentre que en Guillem s'enfilava en un arbre dels que hi havia en aquella verneda de la riera. Les eugues, per defensar-se, van formar una rotllana cara per cara amb els pollins al mig, i cada vegada que l'animal rabiós s'hi acostava, li etzibaven una guitza darrera de l'altra. Una d'aquestes guitzes el va tocar de ple al cap i el llop va caure estabornit, podem dir que mort, al mig del prat. I en Guillem, en veure això, va baixar del seu refugi i es va acostar al llop, al qual va donar-li un munt de garrotades per desfogar-se, ja que havia tingut molta por en veure aquell animal enfurismat i sense control. L'endemà, dos mossos de can

Sunyer van enterrar-lo a la mateixa riera per evitar que altres bèsties es mengessin el seus cos i se'ls encomanés la ràbia.

Aquesta història té també el seu interès pel fet de constatar la presència continuada del llop en aquestes contrades des de molt antic, presència que es va perllongar fins ben entrat el segle XIX. Fets com aquests serien habituals durant força segles en aquella Catalunya tan rural i poc habitada, on els homes estaven exposats al estralls de la fauna salvatge i de la meteorologia.

La cerimònia de "donar la caritat del pa als pobres"

Una tradició que ens explica Sindreu a partir d'una de les vivències de la família Sunyer és la "de donar la caritat del pa als pobres" que tenia lloc quan es feia el funeral per una persona important, en aquest cas per Elisabet Sunyera, muller de Salvador Sunyer, que va ser enterrada l'1 de març de 1616. Al seu funeral, que es va celebrar el 21 d'agost amb l'assistència de dotze capellans, es va fer aquesta cerimònia, que consistia a repartir un pa de lliura i mitja a cada pobre assistent a l'acte, amb la condició que resessin una oració per l'ànima del difunt. N'hi havia que no sabien dir cap oració i, segons narra el cronista de Martorelles, se'n sortien imitant el moviment dels llavis dels que sí la sabien.

Comparacions, locucions, frases fetes i refranys

La narració de Jaume Sindreu és plena d'expressions molt genuïnes de la llengua catalana, moltes de les quals són ja difícils d'escoltar en boca d'algú. Un patrimoni lingüístic de primer ordre que, malauradament, s'està perdent. Les reproduïm classificades en comparacions, frases fetes i refranys.

Comparacions

Turonet esclafat, talment com un pa rodó de nou lliures sortint del forn.

Tinc la panxa més buida que el carcabà del molí de Lloberons⁵.

Porto la panxa més prima que un rodet de fil de cosir sacs.

5.- Molí antic de Martorelles.

Sembla l'enclusa del ferrer borni, quan llossa una eina esventada.
Aquell silenci sepulcral que semblava l'antesala del cementiri.
Tremola més que un heretge escapat de la Inquisició.
S'ha desfet com un bolado de sucre.
Anar esdentegats com la boca d'un porxo.
Un poble sense rector ve a ésser com un ase sense aubarda⁶, com una lloca sense polls i com un plat de vianda sense oli.
La riera baixava neta com l'ànima d'un penitent.
Enroscat com un buscall⁷.
Una esgarrifança em va córrer com un llamp.
Rutllar com les rodes ben ajustades
Bullir el cap com una bassa de calç quan es desfà.
Esbatussar-te com un gat panxa enlaire.
Tenir la pell més rústega que la cotna d'un porc senglar.
Tenir la pell més prima que un tel de ceba vigatana.
Trobar-se més perdut que un predicador de quaresma predicant el dejuni a un auditori de golafres.
Trobar-se més perdut que un gitano en un convit.
Tenir la cara més arrugada que un cofi⁸ de figues seques.
Tenir la cara més negra que un cremallot.
Ésser com posar el cataplasma fora la nafra i el pegat un bon tros lluny del mal.

Locucions i frases fetes

Ha d'estar leri-leri⁹.
Aviat la bum-bum va córrer per tot el poble.
Són els vius que miraran de fer-te la llesca¹⁰.

6.- Albarda,

7.- Tros de soca.

8.- Senalla planera d'espart per a contenir-hi figues, panses, etc.

9.- Estar a punt d'esdevenir-se.

10.- Fer las llesca: destorbar-lo de reeixir.

*Fer la dormida del guix*¹¹.

A on aniràs, bou, que no et facin llaurar? Què faràs, carboner, que no t'bagis d'emascarar?

*Fer un àpat de baldraga*¹².

*Jugar a fer la tot-cuit*¹³.

Fer enfil·lar una cosa a l'alçada del Pi Candeler.

Anar-se'n a fer malves.

Ésser més lladre que en Tinyeta.

Ésser més negre que un pecat amagat.

Ésser curt com la diada de Sant Tomàs.

*Ésser gros com la torratxa de la torre Pardalera*¹⁴.

*Marxar [bé] com un trabuquet*¹⁵.

Rutllar llatí.

*Llegir l'epístola de sant Pau*¹⁶.

Ésser més covard que el sum-sum corda.

Anar més eixut [un riu o una riera] que un rostoll de juliol.

Ésser més lladre que robar al govern.

Ésser de casa de rosari cada vespre i de missa de dotze cada festa.

*Servir el menjar a gavadals*¹⁷.

Arrossegar l'ànima per terra com la d'en Rosega-Cebes s'arrossegava pel Purgatori.

*Ésser la ciutat d'en Nyoca*¹⁸.

11.- Dormir molt.

12.- De baldraga: pagant altri.

13.- Joc de nois i noies en el qual un dels jugadors, designat per la sort mitjançant una fórmula per a comptar, ha de perseguir els altres i anar-los agafant d'un en un fins que els ha agafats tots, i aleshores para el primer que ha agafat.

14.- Masia del Montmeló o bé Torre del Gram, a Martorelles.

15.- Balances petites, molt fines de pes, per a pesar metalls preciosos i monedes.

16.- Casar-se algú.

17.- A gavadals: en gran abundància.

18.- Manera despectiva de designar una ciutat, especialment Barcelona.

Refranyys

El mes del cucut, que al dematí és moll i al vespre ja és eixut.

*Ase mort no tira guites*¹⁹.

Morta la cuca, mort el verí.

*A moro atuit, perill passat i dibolit*²⁰.

Mort el gos, acabada la ràbia.

Mort el llop, acabada la ràbia.

De vell no es pot passar.

El gat no treu les urpes fins que no les ha de menester.

A sants i a minyons, no els prometis sinó els dons.

Tots els bons camins, menen a Roma, i tots els dolents, a la ciutat de Barcelona.

Tot plegat ens demostra que l'obra de Jaume Sindreu, en aquest cas la seva *Història de la casa i de la hisenda de can Sunyer*, és interessant per diversos aspectes, malgrat la seva tendència a barrejar història i ficció, que és, al capdavant, la seva aportació més original a la plèiade d'historiadors locals.

19.- Guitzes.

20.- Consumit, destruït.